

ปัจจัยทางสังคม

นอกจากปัจจัยทางค่านประชากรที่มีผลต่อจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่และจำนวนบุตรในอุดมคติที่ตั้งใจไว้แล้ว ปัจจัยทางค่านสังคมก็นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่ง จากผลของการวิจัยและศึกษาต่าง ๆ พบว่า ปัจจัยทางสังคมมีผลต่อภาวะเจริญพันธุ์และจำนวนบุตรในอุดมคติด้วย ดังนั้นจึงนำปัจจัยทางค่านสังคม ได้แก่ การศึกษา การทำงานนอกบ้าน และขนาดของครอบครัว มาเป็นตัวแปรในการศึกษาเปรียบเทียบ ตามลำดับดังนี้

1. การศึกษา

จากการศึกษาในโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว ๆ ของสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่านอกจากปัจจัยทางค่านที่อยู่อาศัย ซึ่งได้แก่การอาศัยอยู่ในเขตชนบทและเขตเมืองแล้ว บางทีอาจจะไม่มีปัจจัยอื่นใดทางสังคมที่จะมีความสัมพันธ์กับภาวะเจริญพันธุ์เหมือนกับการศึกษา ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง เป็นที่คาดหวังไว้ว่า จะต้องพบความสัมพันธ์ในทางกลับกันระหว่างการศึกษากับภาวะเจริญพันธุ์ จากตารางที่ 5 จะพบว่าสตรีที่เป็นตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ ในทุกกลุ่มอายุ ปัจจุบันส่วนใหญ่จะมีการศึกษา ป.4 - ป.6 ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท

¹ พิชิต พิทักษ์เทพสมบัติ และวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ, "ภาวะเจริญพันธุ์และการวางแผนครอบครัวของสตรีในเขตชนบทและเขตเมืองของประเทศไทย," เอกสารวิจัย หมายเลข 13 (สถาบันประชากรศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธันวาคม 2517), หน้า 13.

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ เปรียบเทียบกับจำนวนบุตรใน
อุดมคติของสตรีที่อยู่ในภาวะสมรสอายุ 15 - 44 ปี จำแนก
ตามการศึกษาและอายุปัจจุบัน

การศึกษาและอายุปัจจุบัน	เขตเมือง			เขตชนบท		
	บุตรที่มี ชีวิตอยู่	อุดมคติ	จำนวน	บุตรที่มี ชีวิตอยู่	อุดมคติ	จำนวน
<u>15 - 24 ปี</u>						
ไม่มีการศึกษา	1.2	3.0	11	1.8	3.0	10
ป.1 - ป.3	1.6	3.1	13	1.2	3.7	11
ป.4 - ป.6	1.2	3.1	172	1.1	3.3	132
ป.7 ⁺	1.0	2.7	67	+	+	4
รวม	1.1	3.0	263	1.1	3.3	157
<u>25 - 34 ปี</u>						
ไม่มีการศึกษา	3.8	4.0	66	3.3	4.4	59
ป.1 - ป.3	3.2	3.6	36	3.6	4.3	50
ป.4 - ป.6	3.1	3.7	308	3.0	3.6	185
ป.7 ⁺	2.0	3.1	167	1.8	3.3	8
รวม	2.8	3.5	577	3.1	3.9	302

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ เปรียบเทียบกับจำนวนบุตรใน
อุดมคติของสตรีที่อยู่ในภาวะสมรสอายุ 15 - 44 ปี จำแนก
ตามการศึกษาและอายุปัจจุบัน (ต่อ)

การศึกษาและอายุปัจจุบัน	เขตเมือง			เขตชนบท		
	บุตรที่มี ชีวิตอยู่	อุดมคติ	จำนวน	บุตรที่มี ชีวิตอยู่	อุดมคติ	จำนวน
<u>35 - 44 ปี</u>						
ไม่มีการศึกษา	5.6	4.1	92	5.2	4.5	85
ป.1 - ป.3	5.1	4.1	42	5.2	4.5	71
ป.4 - ป.6	4.4	3.8	240	5.5	4.3	164
ป.7 ⁺	3.2	3.5	83	+	+	4
รวม	4.5	3.8	457	5.3	4.4	324
<u>ทุกหมวดอายุ</u>						
ไม่มีการศึกษา	4.6	4.0	169	4.2	4.3	154
ป.1 - ป.3	3.8	3.8	91	4.3	4.3	132
ป.4 - ป.6	3.1	3.6	720	3.3	3.8	481
ป.7 ⁺	2.1	3.1	317	2.1	3.1	16
รวม	3.1	3.5	1,297	3.6	4.0	783

เขตเมือง

จากตารางที่ 5 จะพบว่าไม่ว่าสตรีจะมีอายุปัจจุบันเท่าไรก็ตาม จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่สูงในกลุ่มสตรีที่มีการศึกษาน้อย และจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่จะน้อยลงตามระดับการศึกษาที่เพิ่มขึ้น นั่นคือสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 15 - 24 ปี มีการศึกษา ป.1 - ป.3 จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 1.6 คนโดยเฉลี่ย และถ้ามีการศึกษา ป.4 - ป.6 จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 1.2 คนโดยเฉลี่ย ในทำนองเดียวกันถ้าสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 35-44 ปี มีการศึกษา ป.1 - ป.3 จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 5.1 คนโดยเฉลี่ย แต่ถ้ามีการศึกษา ป.7 ขึ้นไป จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่เพียง 3.2 คนโดยเฉลี่ยเท่านั้น การที่สตรีมีการศึกษาสูงมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่น้อยนั้น อาจจะเป็นเนื่องจากสตรีกลุ่มนี้ต้องเสียเวลากับการศึกษาเล่าเรียนมากกว่าสตรีที่มีการศึกษาน้อยกว่า ดังนั้นจึงสมรสช้ากว่า ทำให้มีจำนวนบุตรน้อย หรืออาจจะเป็นไปได้ว่าสตรีกลุ่มนี้รู้จักการป้องกันการมีบุตรที่ดีกว่า

ส่วนจำนวนบุตรในอุดมคตินั้น จะพบว่าสตรีจะมีจำนวนบุตรในอุดมคติสูงในกลุ่มสตรีที่มีการศึกษาน้อย และจำนวนบุตรในอุดมคติจะค่อย ๆ น้อยลงตามระดับการศึกษาที่เพิ่มขึ้นเช่นเดียวกับจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ เช่น สตรีที่มีอายุปัจจุบัน 15 - 24 ปี มีการศึกษา ป.1 - ป.3 จะมีจำนวนบุตรในอุดมคติ 3.1 คนโดยเฉลี่ย แต่ถ้ามีการศึกษา ป.7 ขึ้นไป จะมีจำนวนบุตรในอุดมคติเพียง 2.7 คนโดยเฉลี่ยเท่านั้น ในทำนองเดียวกันถ้าสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 35 - 44 ปี มีการศึกษา ป.1 - ป.3 จะมีจำนวนบุตรในอุดมคติ 4.1 คนโดยเฉลี่ย แต่ถ้ามีการศึกษา ป.7 ขึ้นไป จะมีจำนวนบุตรในอุดมคติเพียง 3.5 คนโดยเฉลี่ยเท่านั้น

เมื่อเปรียบเทียบจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่และจำนวนบุตรในอุดมคติแล้วจะพบว่าในกลุ่มสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 15 - 24 ปี และ 25 - 34 ปี จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่น้อยกว่าจำนวนบุตรในอุดมคติเสมอไม่ว่าสตรีจะมีการศึกษาระดับใดก็ตาม เช่น สตรีที่มีอายุปัจจุบัน 15 - 24 ปี มีการศึกษา ป.1 - ป.3 จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 1.6 คน

โดยเฉลี่ย แต่มีจำนวนบุตรในอุดมคติ 3.1 คนโดยเฉลี่ย ถ้าสตรีมีอายุปัจจุบัน 25 - 34 ปี มีการศึกษา ป.1 - ป.3 จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 3.2 คนโดยเฉลี่ย แต่ต้องการบุตรในอุดมคติ 3.6 คนโดยเฉลี่ย ส่วนสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 35 - 44 ปี นั้นถ้ามีการศึกษา ป.1 - ป.3 ก็จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่มากกว่าจำนวนบุตรในอุดมคติ แต่ถ้ามีการศึกษา ป.7 ขึ้นไป จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่น้อยกว่าจำนวนบุตรในอุดมคติ คือจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 3.2 คนโดยเฉลี่ย แต่จะมีจำนวนบุตรในอุดมคติ 3.5 คนโดยเฉลี่ย ทั้งนี้เนื่องจากสตรีกลุ่มนี้รู้จักวิธีการป้องกันการปฏิสนธิได้ดีกว่าสตรีที่มีการศึกษาที่น้อยกว่า

เขตชนบท

ในเขตชนบทสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 15 - 24 ปี มีการศึกษาระดับ ป.7 ขึ้นไป จะมีจำนวนตัวอย่างน้อยมากจนไม่สามารถนำมาศึกษาได้ จึงศึกษาได้เฉพาะสตรีที่มีการศึกษาไม่เกิน ป.6 จากตารางที่ 5 จะเห็นได้ว่า ในกลุ่มสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 15 - 24 ปี และ 25 - 34 ปี ถ้ามีการศึกษาน้อยจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่สูงกว่าสตรีที่มีการศึกษามากเช่นเดียวกับเขตเมือง เช่น สตรีที่มีอายุปัจจุบัน 15 - 24 ปี มีการศึกษา ป.1 - ป.3 จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 1.2 คนโดยเฉลี่ย และถ้ามีการศึกษา ป.4 - ป.6 จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 1.1 คนโดยเฉลี่ย ในทำนองเดียวกันถ้าสตรีมีอายุปัจจุบัน 25 - 34 ปี มีการศึกษา ป.1 - ป.3 จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 3.6 คนโดยเฉลี่ย และถ้ามีการศึกษา ป.4 - ป.6 จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 3.0 คนโดยเฉลี่ย ส่วนสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 35 - 44 ปี นั้นจะมีลักษณะที่แตกต่างออกไป คือสตรีที่มีการศึกษาน้อย มิได้มีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่มากกว่าสตรีที่มีการศึกษาสูง เช่น สตรีที่มีการศึกษา ป.1 - ป.3 จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 5.2 คนโดยเฉลี่ย แต่ถ้ามีการศึกษา ป.4 - ป.6 จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 5.5 คนโดยเฉลี่ย ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเนื่องจากสตรีที่มีการศึกษาแกระดับ ป.1 - ป.3 มีจำนวนบุตรเสียชีวิตที่มากกว่า

สำหรับจำนวนบุตรในอุดมคตินั้น จะพบว่า มีแบบแผนเช่นเดียวกับเขตเมือง กล่าวคือ สตรีที่มีการศึกษาน้อยจะมีจำนวนบุตรในอุดมคติมาก เช่น สตรีที่มีอายุปัจจุบัน 15 - 24 ปี มีการศึกษา ป.1 - ป.3 จะมีจำนวนบุตรในอุดมคติ 3.7 คนโดยเฉลี่ย แต่ถ้ามักมีการศึกษา ป.4 - ป.6 จะมีจำนวนบุตรในอุดมคติ 3.3 คนโดยเฉลี่ย และในกลุ่มสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 35 - 44 ปี มีการศึกษา ป.1 - ป.3 จะมีจำนวนบุตรในอุดมคติ 4.5 คนโดยเฉลี่ย ถ้ามักมีการศึกษา ป.4 - ป.6 จะมีจำนวนบุตรในอุดมคติ 4.5 คนโดยเฉลี่ย

เมื่อเปรียบเทียบจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่และจำนวนบุตรในอุดมคติแล้ว จะพบว่า ในกลุ่มสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 15 - 24 ปี และ 25 - 34 ปี จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่น้อยกว่าจำนวนบุตรในอุดมคติเสมอไม่ว่าจะมีระดับการศึกษาเท่าไรก็ตาม แต่ถ้ามักมีการศึกษาปัจจุบัน 35 - 44 ปี จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่มากกว่าจำนวนบุตรในอุดมคติทั้งสิ้นไม่ว่าจะมีการศึกษาระดับใด เช่น ถ้ามักมีการศึกษา ป.1 - ป.3 จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 5.2 คนโดยเฉลี่ย แต่มีจำนวนบุตรในอุดมคติที่น้อยกว่าเพียง 4.5 คนโดยเฉลี่ย ถ้ามักมีการศึกษา ป.4 - ป.6 จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 5.5 คนโดยเฉลี่ย แต่มีจำนวนบุตรในอุดมคติ 4.3 คนโดยเฉลี่ย เป็นต้น

2. การทำงานนอกบ้านของสตรี

จากผลของการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า ในประเทศที่พัฒนาแล้ว สตรีที่ทำงานนอกบ้านจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่น้อยกว่าสตรีที่มีโคทำงานนอกบ้าน ส่วนประเทศที่ค่อยพัฒนาหรือประเทศที่กำลังพัฒนานั้น สตรีจะทำงานนอกบ้านหรือไม่ทำงานนอกบ้านก็ตามจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่และจำนวนบุตรในอุคมคติไม่แตกต่างกัน ทั้งขึ้นอยู่กับลักษณะของงาน จากการศึกษาในมาเลเซีย พบว่าสตรีที่มีอายุ 35 - 44 ปี ทำงานนอกบ้านจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 4.7 คนโดยเฉลี่ย แต่ในขณะที่เดียวกันต้องการบุตรในอุคมคติเพียง 4.2 คนโดยเฉลี่ย ส่วนสตรีที่ไม่เคยทำงานนอกบ้านจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 5.4 คนโดยเฉลี่ย แต่ต้องการบุตรในอุคมคติเพียง 4.4 คนโดยเฉลี่ย¹ จะเห็นวาสตรีเหล่านั้นมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่มากกว่าจำนวนบุตรที่ต้องการในอุคมคติ

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะพบว่า สตรีที่ทำงานนอกบ้านจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่และจำนวนบุตรในอุคมคติน้อยกว่าสตรีที่มีโคทำงานนอกบ้านเสมอ ไม่ว่าสตรีจะมีอายุปัจจุบันเท่าไร หรือไม่ว่าจะอยู่ในเขตเมืองหรือชนบทก็ตาม

¹ Nation Family Planning Board Malasia, Report on West Malasian Family Survey 1966-1967, (Kuala Lumpur : Nation Family Planning Board Malasia, 1967), p. 214, 225.

ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ยจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ เปรียบเทียบกับจำนวนบุตรใน
 อุดมคติของสตรีที่อยู่ในภาวะสมรสอายุ 15 - 44 ปี จำแนก
 ตามการทำงานนอกบ้านและอายุปัจจุบัน

การทำงานนอกบ้าน อายุปัจจุบัน	เขตเมือง			เขตชนบท		
	บุตรที่มี ชีวิตอยู่	อุดมคติ	จำนวน	บุตรที่มี ชีวิตอยู่	อุดมคติ	จำนวน
<u>อายุ 15 - 24 ปี</u>						
ทำงานนอกบ้าน	1.1	2.9	78	.8	3.0	18
ไม่ทำงาน	1.2	3.0	187	1.1	3.4	136
รวม	1.1	3.0	265	1.1	3.3	154
<u>อายุ 25 - 34 ปี</u>						
ทำงานนอกบ้าน	2.3	3.1	203	3.0	3.7	58
ไม่ทำงาน	3.2	3.8	382	3.1	3.9	239
รวม	2.8	3.5	585	3.1	3.9	297
<u>อายุ 35 - 44 ปี</u>						
ทำงานนอกบ้าน	3.5	3.5	137	5.3	4.0	68
ไม่ทำงาน	5.0	4.0	325	5.3	4.5	256
รวม	4.5	3.8	462	5.3	4.4	324
<u>ทุกหมวดอายุ</u>						
ทำงานนอกบ้าน	2.5	3.2	418	3.8	3.7	144
ไม่ทำงาน	3.4	3.7	894	3.6	4.0	631
รวม	3.1	3.5	1,312	3.6	4.0	775

เขตเมือง

จากตารางที่ 6 จะพบว่าในจำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานี้มีจำนวนสตรีที่ไม่ทำงานนอกบ้านมากกว่าสตรีที่ทำงานนอกบ้าน และในทุกกลุ่มอายุปัจจุบันสตรีที่ทำงานนอกบ้านจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่น้อยกว่าสตรีที่ไม่ทำงานนอกบ้าน เช่น ในกลุ่มสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 15 - 24 ปี ทำงานนอกบ้านจะมีบุตรที่มีชีวิตอยู่ 1.1 คนโดยเฉลี่ย แต่สตรีที่ไม่ทำงานนอกบ้านจะมีบุตรที่มีชีวิตอยู่ 1.2 คนโดยเฉลี่ย ถ้าสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 35 - 44 ปี ทำงานนอกบ้านจะมีบุตรที่มีชีวิตอยู่ 3.5 คนโดยเฉลี่ย แต่สตรีที่ไม่ทำงานนอกบ้านจะมีบุตรที่มีชีวิตอยู่ 5.0 คนโดยเฉลี่ย ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเนื่องจากว่าสตรีที่ทำงานนอกบ้านไม่พร้อมที่จะมีบุตรหลายคน หรือเรียกว่าการมีบุตรหลายคนเป็นอุปสรรคต่อการทำงาน จึงต้องจำกัดการมีบุตรลง

ส่วนจำนวนบุตรในอุดมคตินั้นจะพบว่า สตรีที่ทำงานนอกบ้านจะมีจำนวนบุตรในอุดมคติน้อยกว่าสตรีที่ไม่ทำงานนอกบ้าน เช่นเดียวกับจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ ไม่ว่าจะเป็นอายุปัจจุบันเท่าไรก็ตาม ตัวอย่างเช่น สตรีที่มีอายุปัจจุบัน 15 - 24 ปี ถ้าทำงานนอกบ้านจะมีบุตรในอุดมคติ 2.9 คนโดยเฉลี่ย แต่สตรีที่ไม่ทำงานนอกบ้านจะมีบุตรในอุดมคติ 3.0 คนโดยเฉลี่ย ในทำนองเดียวกันถ้าสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 35 - 44 ปี ทำงานนอกบ้านจะมีบุตรในอุดมคติ 3.5 คนโดยเฉลี่ย แต่สตรีที่ไม่ทำงานนอกบ้านจะมีบุตรในอุดมคติ 5.0 คนโดยเฉลี่ย

เมื่อเปรียบเทียบจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่และจำนวนบุตรในอุดมคติแล้วจะพบว่า สตรีที่มีอายุปัจจุบัน 15 - 24 ปี และ 25 - 34 ปี เป็นกลุ่มสตรีที่มีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่น้อยกว่าจำนวนบุตรในอุดมคติเสมอไม่ว่าจะทำงานนอกบ้านหรือไม่ก็ตาม แต่สตรีที่มีอายุปัจจุบัน 35 - 44 ปี ถ้าทำงานนอกบ้านจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่เท่ากับจำนวนบุตรในอุดมคติ คือ 3.5 คนโดยเฉลี่ย ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเนื่องจากสตรีในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มสตรีที่มีความทันสมัย และมีความรู้ ดังนั้นจึงรู้จักจำกัดการมีบุตรให้เท่ากับจำนวนบุตรในอุดมคติ

ส่วนสตรีที่มีใจทำงานนอกบ้านจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่มากกว่าจำนวนบุตรในอุคมคติ คือ มีบุตรที่มีชีวิตอยู่ 5.0 คนโดยเฉลี่ย แต่มีบุตรในอุคมคติ 4.0 คนโดยเฉลี่ย นอกจากนี้ยังพบอีกว่านอกจากสตรีที่ทำงานนอกบ้านจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่น้อยกว่าสตรีที่ไม่ทำงานนอกบ้าน แล้วสตรีที่ทำงานนอกบ้านนี้ยังมีจำนวนบุตรในอุคมคติน้อยกว่าสตรีที่ไม่ทำงานนอกบ้านอีกด้วย

เขตชนบท

จากตารางที่ 6 จะเห็นว่าในจำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาพบว่า ในกลุ่มสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 15 - 24 ปี และ 25 - 34 ปี ถ้าทำงานนอกบ้านจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่น้อยกว่าสตรีที่มีใจทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกับเขตเมือง แต่น้อยกว่าเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เช่น สตรีที่มีอายุปัจจุบัน 25 - 34 ปี ไม่ทำงานนอกบ้านจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 3.0 คนโดยเฉลี่ย แต่ทำงานนอกบ้านจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 3.1 คนโดยเฉลี่ย ส่วนสตรีในกลุ่มอายุปัจจุบัน 35 - 44 ปี จะพบว่าไม่ว่าจะทำงานนอกบ้านหรือไม่ก็ตามจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ในแตกต่างกันเลย คือ 5.3 คนโดยเฉลี่ย ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเนื่องมาจากลักษณะของการทำงานนอกบ้านในเขตชนบทมิได้เป็นอุปสรรคต่อการมีบุตรแต่อย่างใด

ส่วนจำนวนบุตรในอุคมคตินั้นจะพบว่าป็นลักษณะเช่นเดียวกับเขตเมือง คือสตรีไม่ว่าจะมีอายุปัจจุบันเท่าไรก็ตาม ถ้าทำงานนอกบ้านจะมีบุตรในอุคมคติน้อยกว่าสตรีที่ไม่ทำงานนอกบ้านเสมอ เช่น สตรีที่มีอายุปัจจุบัน 25 - 34 ปี ถ้าทำงานนอกบ้านจะมีบุตรในอุคมคติ 3.7 คนโดยเฉลี่ย และถ้าไม่ทำงานนอกบ้านจะมีจำนวนบุตรในอุคมคติ 3.9 คนโดยเฉลี่ย และสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 35 - 44 ปี ถ้าทำงานนอกบ้านจะมีบุตรในอุคมคติ 4.0 คนโดยเฉลี่ย แต่ถ้าไม่ทำงานนอกบ้านจะมีบุตรในอุคมคติ 4.5 คนโดยเฉลี่ย

เมื่อเปรียบเทียบจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่และจำนวนบุตรในอุคมคติจะพบว่า ในกลุ่มสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 15 - 24 ปี และ 25 - 34 ปี จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่น้อยกว่า

จำนวนบุตรในอุคคคติไม่ว่าสตรีเหล่านั้นจะเคยทำงานนอกบ้านหรือไม่ก็ตาม แต่ถ้าเป็นสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 35 - 44 ปี จะพบว่ามีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่มากกว่าจำนวนบุตรในอุคคคติเสมอเช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะทำงานนอกบ้านหรือไม่ก็ตาม การที่สตรีในกลุ่มนี้แม้ว่าจะทำงานนอกบ้านหรือไม่ทำงานนอกบ้านจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่เท่ากัน แต่จำนวนบุตรในอุคคคติมีใกล้เคียงกันไปด้วย สตรีที่ทำงานนอกบ้านจะมีจำนวนบุตรในอุคคคติที่น้อยกว่า คือ ถ้าทำงานนอกบ้านจะมีบุตรที่มีชีวิตอยู่ 5.3 คนโดยเฉลี่ย แต่จะมีจำนวนบุตรในอุคคคติ 4.0 คนโดยเฉลี่ย ถ้าไม่ทำงานนอกบ้านจะมีบุตรที่มีชีวิตอยู่ 5.3 คนโดยเฉลี่ย แต่มีจำนวนบุตรในอุคคคติ 4.5 คนโดยเฉลี่ย เป็นต้น ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเนื่องมาจากสตรีที่ทำงานนอกบ้านอาจคิดถึงความไม่เหมาะสมในการมีบุตรหลายคน เพราะต้องเป็นภาระในการทำงาน ในขณะที่สตรีที่มีไม่ทำงานนอกบ้านไม่ตองคำนึงถึงภาระนั้น และสามารถเลี้ยงดูบุตรได้เอง จึงทำให้มีจำนวนบุตรในอุคคคติที่สูงกว่า

3. แบบของครอบครัว

ในประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายส่วนใหญ่ประชากรจะมีอาชีพเกษตรกรรม ในสังคมที่เป็นเกษตรกรรมนี้เอง ระบบครอบครัวมักจะเป็นครอบครัวใหญ่ เพราะต้องการอาศัยแรงงานของทุกคนในการทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ฉะนั้นสังคมเกษตรกรรมจึงเป็นระบบครอบครัวที่เอื้ออำนวยต่อการมีบุตรมาก และบิดามารดาก็มักจะสนับสนุนให้มีบุตรมาก เพราะสามารถช่วยผ่อนเบาภาระทางเศรษฐกิจได้ ซึ่ง Driver¹ ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวขยายกับภาวะเจริญพันธุ์ในอินเดีย พบว่าในครอบครัวขยายจะมีภาวะเจริญพันธุ์สูง นอกจากนี้ Driver ยังพบอีกว่าคนที่อยู่ในครอบครัวแบบ

¹Edwin D. Driver, Differential Fertility in Central India (Princeton University Press: Princeton, New Jersey 1963), pp. 39-40.

ขยายจะมีจำนวนบุตรโดยเฉลี่ย 4.9 คนโดยเฉลี่ย คนที่อยู่ในครอบครัวเดี่ยวจะมีจำนวนบุตรโดยเฉลี่ย 4.4 คนโดยเฉลี่ย สำหรับการศึกษาคั้งนี้ จากตารางที่ 7 จะพบว่าจำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยคั้งนี้ ในทุกหมวดอายุ ทั้งเขตเมืองและเขตชนบทจะมีลักษณะครอบครัวแบบครอบครัวเดี่ยวมากกว่าครอบครัวขยาย และผลของการศึกษาแตกต่างกันไปจากประเทศอินเดีย กล่าวคือ เมื่อแยกพิจารณาในแต่ละเขตจะพบว่า

เขตเมือง

จากตารางที่ 7 จะพบว่าในกลุ่มสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 15 - 24 ปี ไม่ว่าจะอยู่ในครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขยายก็ตาม จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่เท่ากัน คือ 1.2 คนโดยเฉลี่ย เพราะสตรีกลุ่มนี้เพิ่งสมรสมาไม่นาน แต่ถาเป็นกลุ่มสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 25 - 34 ปี และ 35 - 44 ปี สตรีที่อยู่ในครอบครัวเดี่ยวจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่มากกว่าสตรีที่อยู่ในครอบครัวขยาย เช่น สตรีที่มีอายุปัจจุบัน 35 - 44 ปี ถาอยู่ในครอบครัวเดี่ยวจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 4.6 คนโดยเฉลี่ย แต่ถาอยู่ในครอบครัวขยายจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 4.3 คนโดยเฉลี่ย ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเนื่องจากสตรีในครอบครัวเดี่ยวมีความเป็นอิสระในครอบครัวมากกว่าสตรีในครอบครัวขยาย ฉะนั้นโอกาสที่จะมีบุตรหลายคนจึงมีมากกว่า

ส่วนจำนวนบุตรในอุดมคตินั้น จะพบว่าในแต่ละช่วงอายุปัจจุบันมีความแตกต่างกันออกไป เช่น สตรีในกลุ่มที่มีอายุปัจจุบัน 15 - 24 ปี สตรีที่อยู่ในครอบครัวเดี่ยวจะมีบุตรในอุดมคติน้อยกว่าสตรีที่อยู่ในครอบครัวขยาย แต่ถาเป็นสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 25 - 34 ปี ไม่ว่าจะอยู่ในครอบครัวแบบใดจะมีจำนวนบุตรในอุดมคติเท่าเทียมกัน คือ 3.5 คนโดยเฉลี่ย และถาสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 35 - 44 ปี อยู่ในครอบครัวเดี่ยวจะมีจำนวนบุตรในอุดมคติมากกว่าสตรีที่อยู่ในครอบครัวขยาย ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเนื่องจากความเหมาะสมของสตรีในแต่ละช่วงอายุปัจจุบัน กล่าวคือ การที่สตรีที่มีอายุปัจจุบันเพียง 15 - 24 ปี นั้น เป็นช่วงที่เพิ่งสมรสใหม่ แยกครอบครัวใหม่ ฉะนั้นสตรีที่อยู่ในครอบครัวเดี่ยวจึงไม่สามารถมีบุตรไค่มาก เพราะไม่มีญาติพี่น้องช่วยเลี้ยงดูบุตร ในขณะที่อยู่ในครอบครัวขยายจะมีญาติ-

ตารางที่ 7 ค่าเฉลี่ยจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ เปรียบเทียบกับจำนวนบุตรใน
 ดุลมคติของสตรีที่อยู่ในภาวะสมรสอายุ 15 - 44 ปี จำแนก
 ตามแบบของครอบครัวและอายุปัจจุบัน

แบบของครอบครัว และอายุปัจจุบัน	เมือง			ชนบท		
	บุตรที่มี ชีวิตอยู่	บุตรใน ดุลมคติ	จำนวน	บุตรที่มี ชีวิตอยู่	บุตรใน ดุลมคติ	จำนวน
<u>อายุ 15 - 24 ปี</u>						
ครอบครัวเดี่ยว	1.2	2.9	125	.9	3.4	77
ครอบครัวขยาย	1.2	3.1	140	1.2	3.2	80
รวม	1.2	3.0	265	1.1	3.3	157
<u>อายุ 25 - 34 ปี</u>						
ครอบครัวเดี่ยว	3.0	3.5	326	3.3	3.9	206
ครอบครัวขยาย	2.6	3.5	259	2.8	3.8	96
รวม	2.8	3.5	585	3.1	3.9	302
<u>อายุ 35 - 44 ปี</u>						
ครอบครัวเดี่ยว	4.6	3.9	298	5.4	4.4	256
ครอบครัวขยาย	4.3	3.7	167	4.8	4.2	68
รวม	4.5	3.8	465	5.3	4.4	304
<u>ทุกหมวดอายุ</u>						
ครอบครัวเดี่ยว	3.9	3.6	749	4.0	4.1	539
ครอบครัวขยาย	2.8	3.5	566	2.8	3.7	244
รวม	3.1	3.5	1,315	3.6	4.1	784

พี่น้องชายเลี้ยงบุตรให้ ฉะนั้นจำนวนบุตรในอุดมคติจึงสูงกว่าสตรีในครอบครัวเดี่ยว ส่วนสตรีที่อยู่ในช่วงอายุปัจจุบัน 35 - 44 ปี ถ้าอยู่ในครอบครัวเดี่ยวจะมีจำนวนบุตรใน อุดมคติสูงกว่าสตรีที่อยู่ในครอบครัวขยาย อาจจะเป็นเนื่องจากสตรีกลุ่มนี้แยกครอบครัวมา นาน มีประสบการณ์ในการเลี้ยงบุตรที่คิดแล้ว ประกอบกับความมีอิสระทางครอบครัว ควบคู่กันเองจึงอาจทำให้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีจำนวนบุตรในอุดมคติมากกว่าสตรีที่อยู่ใน ครอบครัวขยายได้

เมื่อเปรียบเทียบจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่และจำนวนบุตรในอุดมคติแล้วจะพบว่า ในกลุ่มสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 15 - 24 ปี และ 25 - 34 ปี ความแตกต่างจะออกมาใน ลักษณะของการมีบุตรที่มีชีวิตอยู่น้อยกว่าจำนวนบุตรในอุดมคติเสมอ ไม่ว่าสตรีจะอยู่ใน ครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขยายก็ตาม แต่ถ้ามองสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 35 - 44 ปี ทั้งที่อยู่ในครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยายจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่มากกว่าจำนวน บุตรในอุดมคติ ทั้งนี้เพราะสตรีเหล่านั้นผ่านการสมรสมานาน จึงมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ ที่สูงมาก นอกจากนี้ยังพบอีกว่าในกลุ่มสตรีที่อยู่ในครอบครัวเดี่ยวนอกจากจะมีจำนวนบุตร ที่มีชีวิตอยู่มากกว่าสตรีที่อยู่ในครอบครัวขยายแล้ว ยังมีจำนวนบุตรในอุดมคติที่มากกว่า อีกด้วย

เชตชนบท

จากตารางที่ 7 จะเห็นว่าในกลุ่มสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 15 - 24 ปี อยู่ใน ครอบครัวเดี่ยวจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่น้อยกว่าสตรีที่อยู่ในครอบครัวขยาย ที่เป็นเช่นนี้ อาจจะเป็นเนื่องจากภาวะการตายของเด็กในสตรีที่อยู่ในครอบครัวเดี่ยวสูงกว่าสตรีที่อยู่ใน ครอบครัวขยาย เพราะสตรีที่อยู่ในครอบครัวเดี่ยวคงอยู่กับลำพังสามี ภรรยา อาจ จะเลี้ยงบุตรไม่ถูกวิธี ประกอบกับไม่ได้รับคำแนะนำที่ถูกต้องจากญาติผู้ใหญ่ที่เคยมี ประสบการณ์การเลี้ยงบุตร เหมือนสตรีในครอบครัวขยาย

ถ้าเป็นสตรีที่มีอายุปัจจุบัน 25 - 34 ปี และ 35 - 44 ปี อยู่ในครอบครัว-

เดี่ยวจะมีบุตรที่มีชีวิตอยู่มากกว่าสตรีที่อยู่ในครอบครัวเดี่ยว เช่นเดียวกับเขตเมือง เช่น สตรีที่มีอายุปัจจุบัน 35 - 44 ปี ถ้าอยู่ในครอบครัวเดี่ยวจะมีบุตรที่มีชีวิตอยู่ 5.4 คน โดยเฉลี่ย และถ้าอยู่ในครอบครัวขยายจะมีบุตรที่มีชีวิตอยู่ 4.8 คนโดยเฉลี่ย ที่เป็นเช่นนี้อาจจะกล่าวได้ในเหตุผลเดียวกันว่า เนื่องจากความอิสระของครอบครัวนั่นเอง หรืออาจจะเนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจด้วย สตรีที่อยู่ในครอบครัวขยายจำเป็นต้องจำกัดขนาดการมีบุตรลง เพื่อความเหมาะสมทางเศรษฐกิจและสังคม

ส่วนจำนวนบุตรในอุดมคตินั้น จะพบว่าสตรีในทุกกลุ่มอายุปัจจุบัน ถ้าอยู่ในครอบครัวเดี่ยวจะมีจำนวนบุตรในอุดมคติมากกว่าสตรีที่อยู่ในครอบครัวขยายเสมอ เช่น สตรีที่มีอายุปัจจุบัน 15 - 24 ปี อยู่ในครอบครัวเดี่ยวจะมีบุตรในอุดมคติ 3.4 คนโดยเฉลี่ย ถ้าอยู่ในครอบครัวขยายจะมีบุตรในอุดมคติ 3.2 คนโดยเฉลี่ย และถ้าสตรีที่อยู่ในกลุ่มอายุปัจจุบัน 35 - 44 ปี อยู่ในครอบครัวเดี่ยวจะมีบุตรในอุดมคติ 4.4 คนโดยเฉลี่ย ถ้าอยู่ในครอบครัวขยายจะมีบุตรในอุดมคติ 4.2 คนโดยเฉลี่ย

เมื่อเปรียบเทียบจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่และจำนวนบุตรในอุดมคติ จะพบว่า สตรีในกลุ่มอายุ 15 - 24 ปี และ 25 - 34 ปี จะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่น้อยกว่าจำนวนบุตรในอุดมคติเสมอ ไม่ว่าจะอยู่ครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขยาย แต่ตามีอายุปัจจุบัน 35 - 44 ปี จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่จะมากกว่าจำนวนบุตรในอุดมคติ เพราะสตรีกลุ่มนี้สมรสมานาน โอกาสที่จะมีบุตรหลายคนย่อมมีมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ นอกจากนั้น ยังพบแบบแผนของความแตกต่าง เช่นเดียวกับเขตเมือง คือในกลุ่มสตรีที่อยู่ในครอบครัวเดี่ยว นอกจากจะมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่มากกว่าสตรีที่อยู่ในครอบครัวขยายแล้ว จำนวนบุตรในอุดมคดียังมากกว่าสตรีในครอบครัวขยายอีกด้วย